

ANJUMAN | КОНФЕРЕНЦИЯ | CONFERENCES

O'ZBEKISTONDA ILMIY TADQIQOTLAR: DAVRIY ANJUMANLAR

DAVRIYLIGI: 2018 | 2022

Mening dunyom befarqlik
ummonida suzib yuruvchi
kichik og'riq oroli!

ZIGMUND FREYD
(1856-1939)

2022

MAY
№40

CONFERENCES.UZ

Toshkent shahar, Amir
Temur ko'chasi, pr.l, 2-uy.

+998 97 420 88 81

+998 94 404 00 00

www.taqiqot.uz

www.conferences.uz

**ЎЗБЕКИСТОНДА МИЛЛИЙ
ТАДҚИҚОТЛАР: ДАВРИЙ
АНЖУМАНЛАР:
9-ҚИСМ**

**НАЦИОНАЛЬНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ
УЗБЕКИСТАНА: СЕРИЯ
КОНФЕРЕНЦИЙ:
ЧАСТЬ-9**

**NATIONAL RESEARCHES OF
UZBEKISTAN: CONFERENCES
SERIES:
PART-9**

ТОШКЕНТ-2022

УУК 001 (062)
КБК 72я43

“Ўзбекистонда миллий тадқиқотлар: Даврий анжуманлар:” [Тошкент; 2022]

“Ўзбекистонда миллий тадқиқотлар: Даврий анжуманлар:” мавзусидаги республика 40-кўп тармоқли илмий масофавий онлайн конференция материаллари тўплами, 31 май 2022 йил. - Тошкент: «Tadqiqot», 2022. - 30 б.

Ушбу Республика-илмий онлайн даврий анжуманлар Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналишлари бўйича Ҳаракатлар стратегиясида кўзда тутилган вазифа - илмий изланиши ютуқларини амалиётга жорий этиш йўли билан фан соҳаларини ривожлантиришга бағишлиланган.

Ушбу Республика илмий анжуманлари таълим соҳасида меҳнат қилиб келаётган профессор - ўқитувчи ва талаба-ўқувчилар томонидан тайёрланган илмий тезислар киритилган бўлиб, унда таълим тизимида илгор замонавий ютуқлар, натижалар, муаммолар, ечимини кутаётган вазифалар ва илм-фан тараққиётининг истиқболдаги режалари таҳтил қилинган конференцияси.

Масъул мухаррир: Файзиев Шохруд Фармонович, ю.ф.д., доцент.

1.Хуқуқий тадқиқотлар йўналиши

Профессор в.б.,ю.ф.н. Юсувалиева Раҳима (Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети)

2.Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар

Доцент Норматова Дилдора Эсоналиевна(Фаргона давлат университети)

3.Тарих саҳифаларидағи изланишлар

Исмаилов Ҳусанбой Маҳаммадқосим ўғли (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси хузуридаги Таълим сифатини назорат қилиш давлат инспекцияси)

4.Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни

Доцент Уринбоев Хошимжон Бунатович (Наманган мухандислик-қурилиш институти)

5.Давлат бошқаруви

Доцент Шакирова Шохода Юсуповна (Ўзбекистон Республикаси Ёшлар ишлари агентлиги хузуридаги ёшлар муаммоларини ўрганиш ва истиқболли кадрларни тайёрлаш институти)

6.Журналистика

Тошбоева Барнохон Одилжоновна(Андижон давлат университети)

7.Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар

Самигова Умида Хамидуллаевна (Тошкент вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш худудий маркази)

8.Адабиёт

PhD Абдумажидова Дилдора Раҳматуллаевна (Тошкент Молия институти)

9.Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни

Phd Воҳидова Меҳри Ҳасанова (Тошкент давлат шарқшунослик институти)

10.Педагогика ва психология соҳаларидағи инновациялар

Турсунназарова Эльвира Тахировна (Навоий вилоят ҳалқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази)

11.Жисмоний тарбия ва спорт

Усмонова Дилфузахон Иброҳимовна (Жисмоний тарбия ва спорт университети)

12.Маданият ва санъат соҳаларини ривожлантириш

Тоштемиров Отабек Абидович (Фарғона политехника институти)

13.Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши

Бобоҳонов Олтибой Раҳмонович (Сурхандарё вилояти техника филиали)

14.Тасвирий санъат ва дизайн

Доцент Чариеv Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

15.Мусиқа ва ҳаёт

Доцент Чариеv Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

16.Техника ва технология соҳасидаги инновациялар

Доцент Нормирзаев Абдуқаюм Раҳимбердиевич (Наманганд мухандислик-курилиш институти)

17.Физика-математика фанлари ютуқлари

Доцент Соҳадалиев Абдурашид Мамадалиевич (Наманганд мухандислик-технология институти)

18.Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар

Т.Ф.д., доцент Маматова Нодира Мухтаровна (Тошкент давлат стоматология институти)

19.Фармацевтика

Жалилов Фазлиддин Содиқович, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлаштириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

20.Ветеринария

Жалилов Фазлиддин Содиқович, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлаштириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

21.Кимё фанлари ютуқлари

Рахмонова Доно Қаҳхоровна (Навоий вилояти табиий фанлар методисти)

22.Биология ва экология соҳасидаги инновациялар

Йўлдошев Лазиз Толивович (Бухоро давлат университети)

23.Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари

Доцент Сувонов Боймурод Ўралович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

24.Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

Phd доцент Қаҳҳоров Ўқтам Абдурахимович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

25.География

Йўлдошев Лазиз Толивович (Бухоро давлат университети)

Тўпламга киритилган тезислардаги маълумотларнинг хаққонийлиги ва иқтибосларнинг тўғрилигига муаллифлар масъулdir.

© Муаллифлар жамоаси

© Tadqiqot.uz

PageMaker\Верстка\Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz

Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

ИҚТІСОДИЁТДА ИННОВАЦИЯЛАРНИНГ ТУТГАН ЎРНИ

1. Turaeva S.F.

INNOVATIONS IN ECONOMICS AND THEIR IMPACT ON THE ACCOUNTANT PROFESSION..... 7

2. Turaeva S.F.

RISKS IN AUDIT IN THE CONTEXT OF THE DEVELOPMENT OF THE DIGITAL ECONOMY 9

3. Мусаева Рушана Абдували қызы

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИДА ИЛМИЙ ТАДКИҚОТ ДАРАЖАСИННИ ОШИРИШДА ДАВЛАТ ИЛМИЙ-ТЕХНИК ЭКСПЕРТИЗАСИННИГ ЎРНИ 11

4. Karachayeva Muhabbatxon Muxammadovna

МЕННАТ МУНОСАБАТЛАРИНИНГ ИҚТІСОДИЙ ТИЗИМДАГИ АНАМІЯТИ 14

5. Abdualimova Kamola Ixtiyorovna

IQTISODIY BILIM ASOSLARI FANIDA QO'LLANADIGAN INTERFAOL USULLAR. 15

6. Xudayberganov D.T.

MINTAQADA TOVARLAR BOZORINING HOLATINI BAHOLASH USLUBIYATINING O'ZIGA XOS JIHATLARI 18

7. Baxriddinov Furqat Saloxiddinovich

O'ZBEKISTONDA SANOAT KORXONALARINI BARQAROR RIVOJLANTIRISH YO'NALISHLARI 20

8. Eshboyev Jo'rabek Baxodir o'g'li

RESPUBLIKAMIZDA KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIKNI RIVOJLANISH TENDENSIYALARI 25

9. Н.О.Якубова

ЎЗБЕКИСТОНДА ТҮҚИМАЧИЛИК САНОАТИДА САМАРАДОРЛИКНИ ОШИРИШ ХУСУСИЯТЛАРИ 28

ИҚТИСОДИЁТДА ИННОВАЦИЯЛАРНИНГ ТУТГАН ЎРНИ

INNOVATIONS IN ECONOMICS AND THEIR IMPACT ON THE ACCOUNTANT PROFESSION

Turaeva S.F.

Tashkent Institute of Finance. Student

+998977698292

sevaraturaeva01@gmail.com

Abstract: Day after day, new technologies penetrate into an increasing number of areas of public life. Accounting has not been left without attention, now information technology is directly related to the profession of an accountant. The work raises the question of the transformation of this profession in new, “digital” conditions.

Keywords: innovation, accounting, digital transformation, digitalization, labor market, development, blockchain, digital economy.

Today it is impossible not to notice the trend towards automation and modernization of systems. This also affected accounting - almost all organizations need to automate this process. Huge volumes of ledgers and endless bills and invoices that were constantly lost are now a thing of the past.

Currently, in the real sector of the economy, there is a growing demand for specialists in chief accountants, their deputies, senior accountants, and accountants involved in income and expenditure operations. Moreover, there is a tendency to expand the specialization of employees in the accounting sphere.

For quite a long time, the profession of an accountant has been one of the most sought-after professions in the labor market, and over the past few years it has undergone major changes, as the transition to a market economy gave impetus to the development of new technologies that were introduced into accounting.

The phrase “digital economy” appears in the article, it is worth understanding this in more detail before proceeding to the main part. It's not a secret that technological progress has recently penetrated into all spheres of public life, the economic departments of enterprises and organizations have not been left without attention, scientific and technological progress has had a strong impact on the technical base. The vast majority of accounting workers use data from the worldwide web to more effectively keep records and find out what was unknown in a matter of minutes. The accountant now does not need to wait for the next issue of the journal, which reflects innovations related to accounting, it is enough to enter the network and immediately see the updates, which simplifies work and frees up time for the most important things than rereading journals.

In recent years, the most important issue has become the use of advanced information technologies in various fields of activity, in particular, in accounting. In this regard, the question arose about the prospects for the development of the accountant profession: whether it will gradually leave the labor market or whether a new round in its development will begin.

One of the main elements of the accounting system is the information component of two subsystems - managerial and financial accounting. Also, one can notice a reorientation from the control function to the informative one, based on the systematization of the points of the digital transformation of the organization. It is necessary to create the latest characteristics, methods for collecting and processing economic information, as well as its integration with information about the external environment and other aspects of the business.

You cannot find an accountant who would not use various systematized accounting programs and legal reference systems that help in direct accounting of business transactions and allow an accountant to improve their skills without leaving their workplace. Such systems allow you to get

a certificate of advanced training for a certain amount, while an accountant or anyone who wants to learn more about accounting is offered several programs of various levels of complexity. Thus, in this case, there are several systems that help practicing accountants not to waste time traveling to other cities in order to improve their accounting skills and gain new experience and knowledge, which will directly affect the quality of accounting and the operation of the enterprise as a whole.

In recent years, the most important issue has been the formation of a new accounting paradigm related to the digitalization of the economy and the development of the information society of the XXI century. Well-known scientists and economists began to use new terms in scientific publications: “digital accounting”, “digitalization of accounting”. At the same time, there is currently no unified approach to reforming the accounting methodology, since these concepts are not enshrined in legislation, and the authors disagree.

Some authors consider the main direction of accounting modernization to be the use of new digital technologies (blockchain technologies, smart contracts, cloud storage, etc.), the introduction of which in comparison with manual information processing gives the following advantages:

- absence or reduction of the number of primary documents;
- reducing the complexity of processing accounting information;
- fast processing of large data arrays;
- data presentation in a form convenient for analysis (charts, graphs, tables);
- instant exchange of information, both between the structural divisions of the organization and between the organization and government agencies;
- elimination of arithmetic errors;
- online communication with regulatory government agencies and banks;
- the ability to quickly respond to changes in legislation, etc.

Most scientists believe that the key guidelines for changes in the field of modernizing the theory of accounting and reporting in the digital economy will be the following:

- expansion of the reflection of the area of activity of the organization in accounting;
- improving the quality and efficiency of accounting;
- identification and increase in the number of new accounting objects;
- development of innovative methods for evaluating new accounting objects;
- formation of approaches to the integration of various types of accounting;
- use of more advanced domestic and foreign information technologies;
- development of theoretical, methodological and applied aspects of the development of accounting.

The accountant has already ceased to be an ordinary accounting employee, the profession has changed quite a lot over the past few years due to the introduction of the same digital technologies. That is, the changes that we are considering relate not only to accounting itself, but also to the accounting profession.

References:

1. Duisen, K. Development of accounting in the era of digitalization. 2020
2. Eremenko, V.A., Mamleeva, A.M. The impact of digitalization on accounting. 2021
3. Pak, M.V., Tkach, V.I., Digital accounting model. 2020
4. Karpova, T.P. Directions of accounting development in the digital economy
5. Cich, A. Accountant in the digital Age. 2021

RISKS IN AUDIT IN THE CONTEXT OF THE DEVELOPMENT OF THE DIGITAL ECONOMY

Turaeva S.F.

Tashkent Institute of Finance. Student.

+998977698292

sevaraturaeva01@gmail.com

Abstract: In Uzbekistan, there is a trend of transition to a digital economy. The article discusses the directions for the development of audit, and also describes the audit risks that may arise in the digital economy.

Keywords: audit, audit risks, digital economy, IT technologies, audit activity, digitalization, blockchain.

In modern business world, the gold standard of corporate governance is reliable internal control over financial reporting. Good financial reporting is an indicator of good corporate governance. The transition to a digital economy from an economy of production processes and resources requires changes in the accounting system, leads to the development of accounting in general and, as a result, requires changes in the audit and internal control processes. It is important to assess the risks as a result of the activities of auditors in the context of the digitalization of the economy and the use of computer technologies in their activities in all areas of audit development.

The future development of audit can no longer be imagined without the use of modern technological solutions aimed at increasing the speed and quality of information processing, the volume of which is constantly increasing. At the same time, the task of the auditor is to regularly improve professional knowledge, as well as to teach knowledge and skills in the use of information technology and ensuring information security at all stages of audit activity. Of course, following the innovative path of development both in the field of audit and in other spheres of economic activity requires serious changes in the regulatory framework, requirements for professional training, principles of organizing work and the way of life itself. [1]

The methodological apparatus of the audit at the present stage is based on a risk-oriented concept, which is characterized not only by the presence of risks inherent in the audit, but also by the ability to use a differentiated approach to the analysis of initial data. At the same time, the future of audit is unthinkable apart from the use of innovative technologies. Already now, auditors conduct information retrieval procedures for collecting and analyzing data based on a specific algorithm, and also apply analytical methods when processing this data, along with elements of automation of operations.

When there is such a thing as the digitalization of the economy, the 4th industrial revolution began, and, of course, none of the existing spheres in the economy is able to bypass these global changes. Auditing is no exception. Considering the transition of audit firms to conditions of the digital economy, it is known that there are many contradictions and obstacles to the introduction of the use of computer technology and computer technology in audit. So, the introduction software in the audit activities of companies requires significant financial resources that not every firm can afford, and this is one of the obstacles factors to large-scale changes in the audit activities.[3]

Another limiting reason is the underdevelopment of digital culture and the shortage of qualified audit specialists with IT skills, which absolutely everyone needs a company planning to operate in a digital economy. The lack of a strong company strategy at the time of the introduction of new information technologies also limits the company from the transition to digitalization. In addition to the above, it is worth paying attention to the following, more “professional” risks:

1. An audit of financial statements in accordance with international auditing standards is largely based on the following called “professional judgment” of the auditor, which is based on his experience and intuition.

At the same time, thoughtless computerization of the audit can lead to such automation, which will entail a number of omissions and errors in the audit.

2. The risks associated with the use of computerized data processing systems can be very significant. Moreover, the probability of an incorrect data processing or loss of some information

becomes a real threat to the correctness of the auditor's report.

3. Development of audit software is a rather painstaking process. The auditor must have a sufficient understanding of the client's computer system as a whole in order to correctly plan, direct and supervise the work of an expert. It should be understood that the expert evaluates the computer processing system data, and the auditor - the accuracy of information, contained in the reports generated using this system. For many audit companies, the above issues are hindering their development and hindering the transition to modern conditions of activity in the computer and IT environment, but however, the advantages of such a transition still prevail over the disadvantages, and, therefore, as has happened and is still happening with industrial and trade enterprises in the automation of accounting, audit companies will also come to the use of modern technologies for faster and high-quality audit, but not excluding at the same time the human factor.

It should be noted that examples of new technologies affecting auditing are: a virtual reality; blockchain technology; artificial intelligence;

3D printing; quadrocopters (drones); robotics; the Internet as a whole (access control of physical objects to the network). [4]

The increase in the volume of virtual transactions, such as the creation of provisions or the impairment of financial assets, is a key sign of the digital economy.

Thus, digitalization will speed up the audit process, helping the staff of the audit organization to focus on solving logical tasks. Automated audit will allow you to identify suspicious moments, such as: high amount of transactions carried out with one counterparty; identify the organization's counterparties who do not pay bills on time; low tax load, compared with similar enterprises operating in the industry; big part of sales (rendering of services) falls on the end financial year or quarter, etc..

Despite all the limitations and problems associated with the digitalization of audit firms, it is worth noting that governments and organizations should actively invest in new technologies for more efficient and effective management of their functions and processes, not looking at all the negative aspects of such a transformation. This includes better mobility IT, improved cloud platforms and improved technology infrastructure. It is no exception that advanced technologies will help increase efficiency of work in the field of audit. In addition, it is faster and more accurate to use accounting assets records in program format, especially for biological assets and liquid stocks, moreover, it avoids fraud and control audit risk.

References:

1. Pozharitskaya I.M. Audit Problems in the Digital Economy. 2018
2. Kolesnikov V.V., Pashentsev N.N. Potential challenges for the audit community in the transition to digital economy. 2018
3. Melnik, M.V. New turns of accounting, analysis and auditing. 2020
4. Kurt R. Industry 4.0 in Terms of Industrial Relations and Its Impacts on Labour Life // Procedia Computer Science. 2019

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИДА ИЛМИЙ ТАДҚИҚОТ ДАРАЖАСИННИ ОШИРИШДА ДАВЛАТ ИЛМИЙ-ТЕХНИК ЭКСПЕРТИЗАСИННИГ ЎРНИ

Мусаева Рушана Абдували қизи,
Тошкент давлат шарқшунослик университети таянч докторанти,
Илмий-техник ахборот маркази мутахассиси
Телефон: +998911953238
rushena07@gmail.com

АННОТАЦИЯ: Мақолада Ўзбекистонда ИТТКИни ташкил этишнинг давлат буюртмаси доирасида илмий тадқиқотларни ташкил этишнинг янги механизмларини жорий этиш ҳақида маълумот берилган. Асосий муаммолар келтирилган, уларни хорижий давлатлар тажрибаси асосида ҳал этиш йўллари таклиф қилинган.

КАЛИТ СЎЗЛАР: Давлат илмий-техник экспертизаси, илмий-техник лойиҳалар, давлат буюртмаси, илмий-тадқиқот, илмий-техникавий кенгаш.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2020 йил 9 сентябрдаги 133-сон «Илмий-тадқиқот ва инновацион фаолиятни ривожлантиришнинг норматив-хуқуқий базасини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги қарори билан мамлакатда илмий-тадқиқот ва тажриба-конструкторлик ишларини ўтказишда давлат буюртмаси орқали тадқиқотларни ташкил этишнинг халқаро тажрибага асосланган янги механизмлари жорий этилди.

Ушбу низомга кўра, ИТТКИга Давлат буюртмаси иқтисодиёт тармоқлари ва ижтимоий соҳанинг эҳтиёжлари, мамлакатнинг ижтимоий-сиёсий ва иқтисодий ривожланишининг вазифаларини ҳисобга олган ҳолда фан ва техниканинг устувор йўналишларида белгиланган мақсадларга эришиш учун тематик илмий-тадқиқот лойиҳалари, мақсадли илмий-тадқиқот лойиҳалари ҳамда илмий фаолият субъектларининг ташаббуслари асосидаги илмий-тадқиқот лойиҳалари асосида шакллантирилади. Бунда Давлат буюртмасини шакллантириш ва амалга ошириш учун масъулият Ўзбекистон Республикаси Инновацион ривожланиш вазирлигига юкланди.

Мазкур қарорда давлат буюртмаси доирасида амалга оширилаётган илмий-техник лойиҳаларни танлов асосида саралаб олишни ўтказиш тартиби ҳам кўзда тутилган. Ушбу тартиб лойиҳаларни молиялаштиришга келиб тушувчи аризаларни техник ва илмий экспертизадан ўтказиш зарурлигини белгилайди.

Лойиҳаларни саралаб олиш фан-техника тараққиётининг 16 та йўналиши бўйича 400 дан ортиқ академиклар, профессорлар ва фан докторларини жамлаган Илмий-техник кенгашлар томонидан ўтказилади. ИТК таркиби вақти-вақти билан янгиланади. Ўтган уч йил давомида 1000 дан ортиқ олимлар Илмий-техник кенгашларнинг фаолиятига жалб этилди. Илмий тадқиқот ва олимларнинг даражаси ва рақобатбардошлигини аниқлашнинг асосий мезонларидан бири олимлар-loyixa raҳbarlariining h-index (Хирш индекси) қиймати бўлди.

Шундай қилиб, бугунги кунга қадар ҳар ойда турли мавзулардаги (фундаментал, амалий, инновацион) лойиҳаларни танлов асосида саралаб олишнинг 46 та турлари ўтказилди.

Янги механизмларни жорий этиш туфайли мамлакатда илм-фан ва инновацияларга давлат харажатлари 2017 билан таққослаганда уч баробар ошди. Сўнгти йилларда илмий-инновацион фаолият бўйича дастур ва лойиҳаларни амалга ошириш учун давлат бюджетидан 950,2 млрд. сўм (2018 йилда 198 млрд. сўм, 2019 йилда 324 млрд. сўм, 2020 йилда 428,2 млрд. сўм) ажратилди. Жумладан, Россия, Белоруссия, Германия, Хитой, Туркия, Ҳиндистон ва бошқа хорижий шериклар билан илмий-техник ва инновацион ҳамкорлик лойиҳалари амалга оширилмоқда.

Ушбу барча тенденциялар шак-шубҳасиз ижобий тусга эга ва маҳаллий илм-фан жадал ривожланишининг имижини шакллантиради.

Шу билан бирга, Ўзбекистонда илм-фан тараққиётининг ҳозирги босқичида уларнинг ўз вақтида ҳал этилмаслиги сабаб юзага келаётган салбий оқибатларнинг ўсиб бораётган салоҳиятини ҳисобга олган ҳолда алоҳида эътибор талаб қиласиган муаммоли масалалар ҳам мавжуд.

Бу муаммолардан бири давлат илмий-техник экспертизаси (ДИТЭ)ни ўтказишида аниқ регламентларнинг мавжуд эмаслиги ҳисобланади. Юқорида қайд этилган норматив-хуқуқий ҳужжатга қарамасдан ушбу масала ҳали ҳам тўлиқ ҳал этилмаганлигича қолмоқда.

Шундай килиб, лойиҳаларни танлов асосида саралаб олишнинг қабул қилинган тартиби техник ва илмий экспертизанинг технологик жараёни ва тартиб-тамойиллар мазмунини очиб бермайди. Бундай шароитда фанни, хусусан унинг сифати ва самарадорлигини бошқариш салбий оқибатларнинг юқори хавф-хатарларига учратилади, шу билан бирга, бюджет маблағларининг самарасиз сарфланиши хавфи ошмоқда, олимлар томонидан давлатнинг қўллаб-куvvatлаш чора-тадбирларига бўлган ишончи йўқоммоқда.

Кўрсатилган муаммоларни ҳал қилиш учун шошилинч тартибда билан давлат илмий-техник экспертизаси (ДИТЭ)нинг самарали тизимини ишлаб чиқиш ва ишга тушириш зарур. ДИТЭ мустақиллик, объективлик, ишончлилик ва шаффоғлиллик тамойилларига, шунингдек, илмий этиканинг юқори стандартларига асосланиши керак.

Аризаларни экспертизага қабул қилишдан то молиялаштириш тўғрисида қарор қабул қилишгача уларни кўриб чиқиши тартиб-тамойиллари, эксперторларни танлаш ва уларнинг фаолиятини биргаликда олиб бориш услубиёти АҚШ Миллий илмий жамғармаси, Япония фан ва технологиялар бўйича агентлиги, Россия Республика экспертиза тадқиқот илмий-консультациявий маркази илмитӣ текшириш институти федерал давлат бюджет илмий муассаси, Беларусь Республикаси Фан ва технологиялар бўйича давлат қўмитаси, Қозогистон Республикаси Давлат илмий-техник экспертиза миллий маркази каби ана шундай хорижий мамлакатларнинг йирик илмий жамғармалари ва ихтисослаштирилган ташкилотлари тажрибаси асосланиши мумкин.

Мазкур ташкилотлар тажрибасидан келиб чиқиб, илмий лойиҳаларни сифатли ва холисона баҳолаш энг ваколатли маҳаллий ва хорижий эксперторларни жалб этиш орқали амалга оширилиши лозим. Ушбу мутахассислар учун танлов мезонлари қўйидагиларни ўз ичига олиши керак: илмий (фан доктори/номзоди) ёки фалсафа доктори (PhD) даражасининг мавжудлиги;

- фан соҳасида иш тажрибаси;
- нуфузли тақриз қилинувчи журналларда чоп этилган илмий мақолалар;
- охирги 5 йил давомидаги Хирш индекси (h-index).

Лойиҳавий аризаларни баҳолаш мезонлари қўйидагича бўлиши мумкин:

- тадқиқот режасининг сифати ва инновациявийлиги;
- тадқиқот режасининг амалга оширувчанилиги;
- талабгорнинг (loyiҳa раҳбарининг) омилкорлиги;
- тадқиқот гуруҳининг таркиби;
- тадқиқот муҳити.

Баҳолаш натижаларини миқдорий ҳисоблаб чиқиши учун ҳар бир мезон учун қийматнинг солиштирма кўрсаткичларини ва баҳолашни ўзини бевосита ўлчаш шкаласини кўзда тутувчи бал тизими ишлаб чиқилиши мумкин.

Умуман олганда, илмий лойиҳаларни илмий-техник экспертизадан ўтказиш бўйича тўлақонли ва самарали ишни олиб бориш учун:

- лойиҳа аризаларини расмий экспертизадан ўтказиш - танлов ҳужжатлари талабларига риоя қилиниши, плагиатнинг йўқлиги, такрорланиш ва бошқаларни текшириш;
- илмий экспертизани ташкил этиш – эксперторларни саралаб олиш ва жалб қилиш, экспертизани ўтказиш муддатларига риоя этилиши устидан назорат қилиш, эксперт хулосаларини йиғиши ва бериш каби вазифаларни ҳал этиш лозим.

Илмий ва инновацион лойиҳалар экспертизасининг маъмурият бирлиги, мустақиллиги, шаффоғлиги ва ошкоралигини таъминлаш олимларда илмий-инновацион фаолиятни давлат томонидан қўллаб-куvvatлаш чора-тадбирларига бўлган ишончга эришиш, маҳаллий илм-фан сифатини ошириш имконини беради.

XALQARO TIJORAT ARBITRAJNING RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI

AKBAROVA BIBIXON ADHAMOVNA

Sudýalar olıy maktabi registratura tinglovchisi

Annotatsiya: maqolada xalqaro tijorat arbitrajlari haqida ma'lumot berilgan. Xususan, O'zbekiston Respublikasining "Xalqaro tijorat arbitraji to'g'risida"gi qonunining afzalliklari yoritilgan.

Kalit so‘zlari: xalqaro tijorat arbitraji, nizolar, tijorat nizolari, sud tizimi.

Hozirgi zamonda iqtisodiyotning globallashuvi tez chuqurlashayotgan, xo‘jaliklararo aloqalar rivojlanayotgan hamda xalqaro darajalarda qonunchilik birxillashtirilayotgan sharoitlarda milliy va xalqaro darajalarda bozor munosabatlарining asosiy omillaridan biri hisoblangan xalqaro arbitraj tijorat nizolarini hal etishning muqobil va sud mahkamasidan tashqari shakli sifatida tobora katta ahamiyat kasb etmoqda.

Xalqaro savdo nizolarining tijorat arbitrajlarida ko‘rib hal etilishi o‘zining bir qator afzal jihatlariga ega bo‘lganligi tufayli keyingi paytlarda mashhur bo‘lib bormoqda va ularda nizolarning ko‘rilishi muntazam ortmoqda.

Xalqaro arbitraj nodavlat sudi bo‘lib, xalqaro tijoriy nizolarni maxsus hakamlik sudi vositasida hal etishni anglatadi. Bunda taraflar o‘rtadagi nizolarni o‘z xohishlariga ko‘ra, mustaqil va erkin bo‘lgan tashkilot orqali hal qilish imkoniga ega bo‘ladi.

Bulardan tashqari, xalqaro tijorat arbitrajlari faoliyatining tartibga solinishida turli savdo-iqtisodiy bitimlar, ko‘p tomonlama shartnomalar, xalqaro konvensiyalar muhim o‘rin tutadi.

O‘zbekiston Respublikasining “Xalqaro tijorat arbitraji to‘g‘risida”gi qonuni ushbu sohani mamlakatimizda ham rivojlantirishda huquqiy asos bo‘lmoqda.

Ushbu qonuning qabul qilinishi quyidagi imkoniyatlarni taqdim etadi.

– tashqi iqtisodiy faoliyat sohasida tadbirkorlik sub’yektlarining huquqlari va qonuniy manfaatlarini muhofaza qilish uchun zarur huquqiy sharoitlarni yaratish;

– tashqi iqtisodiy bitimlardan yuzaga keladigan nizolarni ko‘rib chiqishda xo‘jalik yurituvchi sub’yektlarning xarajatlari, ko‘rib chiqish muddatlari qisqarishini ta‘minlash;

– xalqaro tijorat arbitraji milliy iqtisodiyotga qo‘sishma xorijiy mablag‘lar kirib kelishiga sabab bo‘ladi. Chunki nizoni hal qilish uchun muayyan to‘lovlar amalga oshiriladi, yurtimizga xorijdan arbitrlar, taraflarning yuristlari va advokatlar jalb etiladi, ularga xizmat haqi to‘lanadi, taklif etilganlar, tabiiyki, mehmonxonalarda istiqomat qiladi, ovqatlanadi, tarixiy joylarni borib ko‘rishlari mumkin, sovg‘a-salomlar sotib oladi;

– milliy huquqshunoslik sohasi rivojiga ta’sir ko‘rsatadi, jumladan, xalqaro yuridik kompaniyalar kirib keladi, xalqaro talablarga javob beradigan huquqshunoslarga ehtiyoj ortadi, huquqni qo‘llash jarayoniga xalqaro tajriba va amaliyot joriy etiladi;

– alqaro arbitraj sudsari amaliyotchilarini va fuqarolik huquqi proseduralarini umumiyluq elementlari bilan birlashtirishni yaxshi biladigan tajribali hamda malakali arbitrlarni to‘playdi;

– bir nechta istisnolardan tashqari, arbitraj muhokamasi nizoni hal qilish uchun yanada aniq va belgilangan vaqt oralig‘iga rioya qilishga moyildir va hakamlar har doim ortiqcha ish va ish yukiga duch kelmaydilar, bu esa tezroq yakuniy qarorlarni qabul qilishga olib keladi;

Xulosa qilib shuni aytishimiz mumkinki, xalqaro tijorat arbitrajlarini rivojlanishi xalqaro savdo, tijorat va investisiyalarning deyarli barcha sohalarida ishbilarmon sheriklar o‘rtasidagi nizolarni hal qilishning maqbul usuliga aylandi. Nizolarni xalqaro arbitraj orqali hal etish tomonlarga o‘zlarining nizolarini shaxsiy, maxfiy, iqtisodiy va vaqtini tejash yo‘li bilan o‘zlarini tanlagan betaraf sud oldida hal qilish imkoniyatini beradi. Ammo, agar kim arbitrajning nizolarni hal qilish vositasi sifatida arbitrajning eng muhim ustunligini belgilab qo‘ysa, tomonlarning arbitraj bitimi hurmat qilinishiga va arbitraj yakunining natijasi bo‘lishiga ishonch darajasini belgilab olishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Xamedov I A., Alimov A M. O‘zbekiston Respublikasida tashqi va iqtisodiy faoliyat asoslari. – T.: 2001

2. Xalqaro xususiy huquq. Darslik. – T.: 2019

МЕХНАТ МУНОСАБАТЛАРИНИН ИҚТИСОДИЙ ТИЗИМДАГИ АҲАМИЯТИ

Karachayeva Muhabbatxon Muxammadovna

Farg‘ona viloyati yuridik texnikumi
Kadrlar bo‘limi boshlig‘i

Annotatsiya: maqolada mehnat munosabatlarining iqtisodiy tizimdagini o‘rnini hamda ahamiyatini yoritilgan. Shuningdek, rivojlangan mamlakatlar iqtisodiy taraqqiyotida amal qilayotgan mehnat munosabatlari modelini haqida ma’lumotlar berilgan.

Kalit so‘zları: mehnat munosabati, bozor iqtisodiyoti, mehnat munosabatlari modeli.

Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan iqtisodiy islohotlar muvafaqiyati, xo‘jalik yurituvchi sub’ektlarning samarali faoliyat yuritishi, ishlab chiqarish jarayonida yuzaga keladigan mehnat munosabatlari o‘zgarishiga bevosita bog‘liq bo‘ladi. Ma’lumki, ishlab chiqarish omillarining birikishida inson omili faolligini belgilovchi mehnat munosabatlari mazmuni, uning amal qilish mexanizmi doimo takomillashtib boradi.

Bozor iqtisodiyoti sharoitida ishlab chiqarishning pirovard natijasini mehnatning iqtisodiy samaradorligiga bog‘liq holda tahlil qilish maqsadga muvofiqdir. Mehnat samaradorligini oshirishning muhim sharti esa, har bir xodimda o‘z mehnat vazifasini bajarishda yetarli darajada nazariy va amaliy tayyorgarlikning mavjudligi, odamlarning samarali mehnat faoliyati ularning moddiy ehtiyojlarini maksimal darajada qondirishga yo‘naltirilganligi hamda rag‘batlanirish mexanizmlarini mavjudligi bilan tavsiflanadi. Aks holda ishlab chiqarish jarayoni kutilgan natija bermaydi.

Bugungi kunda rivojlangan mamlakatlar iqtisodiy taraqqiyotida amal qilayotgan mehnat munosabatlari uchta modelini ajratish mumkin:

1. Liberal model. Ushbu model uchun o‘ziga xos xususiyat shundaki, unda kasaba uyushmalarning roli uncha yuqori bo‘lmaydi, Bu model uchun xususiy mulkning davlat mulkidan ustunligi markaziy o‘rinni egallaydi. Bu model asosan AQSh, Buyuk Britaniya va Irlandiyada samarali amal qilmoqda.

2. Korporativ model. Bu modelda boshqariladigan bozor tizimi ustun bo‘lib, davlat iqtisodiyotda faol ishtirok etadi.

3. Ijtimoiy - bozor modeli o‘z xususiyatlari ko‘ra, liberal modeldan korporativ modelga yaqinroq turadi. Xo‘jalik rivojini boshqarishning ijtimoiy-bozor tizimi asosan Germaniyaga xosdir. Bu tizim ijtimoiy - iqtisodiy qiyinchilikka uchraganlarni qo‘llab - quvvatlashni ko‘zda tutadi.

Yuqorida keltirilgan modellarning O‘zbekiston sharoitiga mos keladigani, bizningcha, ijtimoiy bozor modelidir. Chunki, mamlakatimizda ham milliy xususiyatlardan kelib chiqib xo‘jalik yurituvchi sub’ektlar davlat tomonidan qo‘llab - quvvatlanib, keng qamrovli manzilli ijtimoiy muhofaza qilish tadbirlari amalga oshirilmoqda.

Mehnat bozoridagi talab va taklif mutanosibligi doirasida mehnat munosabatlari muvozanati yuzaga keladi. Tahlillarga ko‘ra, xo‘jalik yuritishning xususiy shakllarini rivojlanishi mehnat unumdarligini oshirish bilan birga, hududlarda muayyan ijtimoiy - iqtisodiy muammolarni vujudga keltirmoqda. Xususan, korxonlarda yangi qolmoqda. Iqtisodiyot tarmoqlarida mehnat munosabatlari mehnatga haq to‘lash va mehnatni rag‘batlanirish, mehnat sharoiti, aholi bandligi darjasasi, kasaba uyushmalar faoliyati faolligi kabi omillar ta’sir ko‘rsatadi. Bu omillar birgalikda amal qilib, belgilangan qonunchilik doirasida ro‘y beradi. Ularning birortasi sustlashsa, to‘xtatilsa mehnat unumdarligiga salbiy ta’sir etadi.

Xulosa qilib shuni aytishimiz mumkinki, mehnat munosabatlari tarmoq xususiyatlarini o‘zida mujassamlashtirgan holda turli ko‘rinishlarda amal qiladi. Mehnat munosabatlari takomillashtirish jarayoni xo‘jalik yurituvchi sub’ektlarga iqtisodiy erkinlik berish, inson omili faolligini oshirishda mehnatni moddiy va ma’naviy rag‘batlanirish, mulkdorlar qatlami rivojiga yanada qulay imkoniyatlar yaratish, mehnat munosabatlari qonunchilik bazasini uzluksiz takomillashtirib borish, ishlovchilar manfaatini ijtimoiy jihatdan himoyalash va yangi ish o‘rinlarini yaratish kabi yo‘nalishlarni o‘z ichiga oladi.

Foydalilanigan adabiyotlar.

1. Самуэльсон П. Экономика. - М.: МГП, Амон, 1992
2. Abdurahmonov Q.X., Bakieva I.A. Mehnat iqtisodiyoti. inson taraqqiyoti. Т.: 2013.
3. Jo‘raev A.M., Axmedov D.K., Saotov X.K. Qishloq aholisini ijtimoiy himoyalash tizimini takomillashtirish. – Т.: 1995.

IQTISODIY BILIM ASOSLARI FANIDA QO'LLANADIGAN INTERFAOL USULLAR

Abdualimova Kamola Ixtiyorovna
Navoiy viloyati Zarafshon shahar 6-maktab
Iqtisodiy bilim asoslari fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu uslubiy tavsiyada iqtisodiy bilim asoslari fanida qo'llanadigan interfaol usullar yoritilgan.

Kalit so'zlar: Bankir, iqtisod, transport, resurs, erkin fikr, aloqa, moliya...

«*O'rta asr pedagogi gapirib beradi,
Yaxshi o'qituvchi tushuntiradi,
Ajoyib pedagog ko'rsatib beradi,
Mohir o'qituvchi berilib tushuntiradi»*

Artur Vard

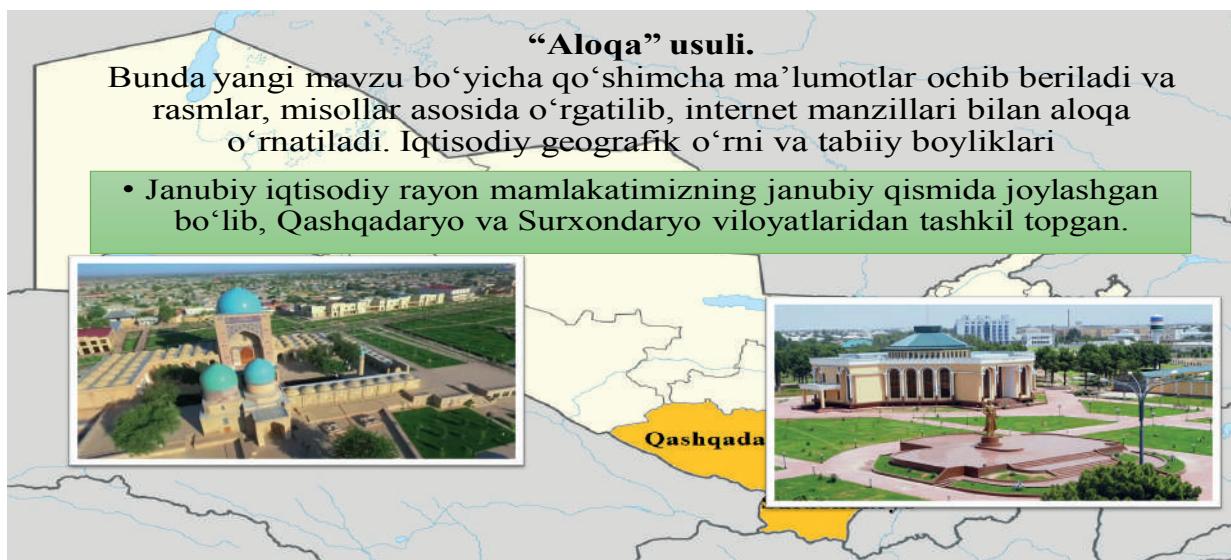
Barchamizga ma'lumki, interfaol usullardan foydalanish darsni jonli tashkil etishnni ta'minlaydi. Shu bilan bir qatorda, avvalgi bilimlar va yangi axborotlar o'rtasida bog'lanish hosil qilib, berilgan materialni to'la tushunishga zamin yaratadi. Interfaol usuldagi o'quv jarayonida yakka tartibda, juft bo'lib ishlash, guruhlarda ishlash, izlanishga asoslangan loyihalar, rolli o'yinlar, hujjatlar bilan ishlash, ijodiy ishlash kabi metodlardan foydalanish mumkin. Bu, ayniqsa, muayyan iqtidor sohibi bo'lgan o'quvchilarining qirralarini yaxshiroq ochishga uning ijodkorligini rivojlantirishga imkon beradi.

Iqtisodiy bilim asoslari fanini o'qitishda ham interfaol usullardan foydalanish muhim ahamiyat kasbetadi. O'quvchilar asosiy vaqtlarini maktabda o'tkazishlarini hisobga olgan holda o'qituvchilar bolalarning zerikib qolmasliklari va darsga nisbatan qiziqishning so'nishiga yo'l qo'ymasliklari kerak. Dars davomida qisqa jismoniy mashqlar o'tkazilsa o'quvchilarining yana darsga bo'lgan qiziqishlarini ortishiga va charchab qolmasliklari uchun ancha foydali bo'lardi deb o'ylaymiz.

Quyida shunday usullardan bir nechtasini taqdim etishni joiz topdim.

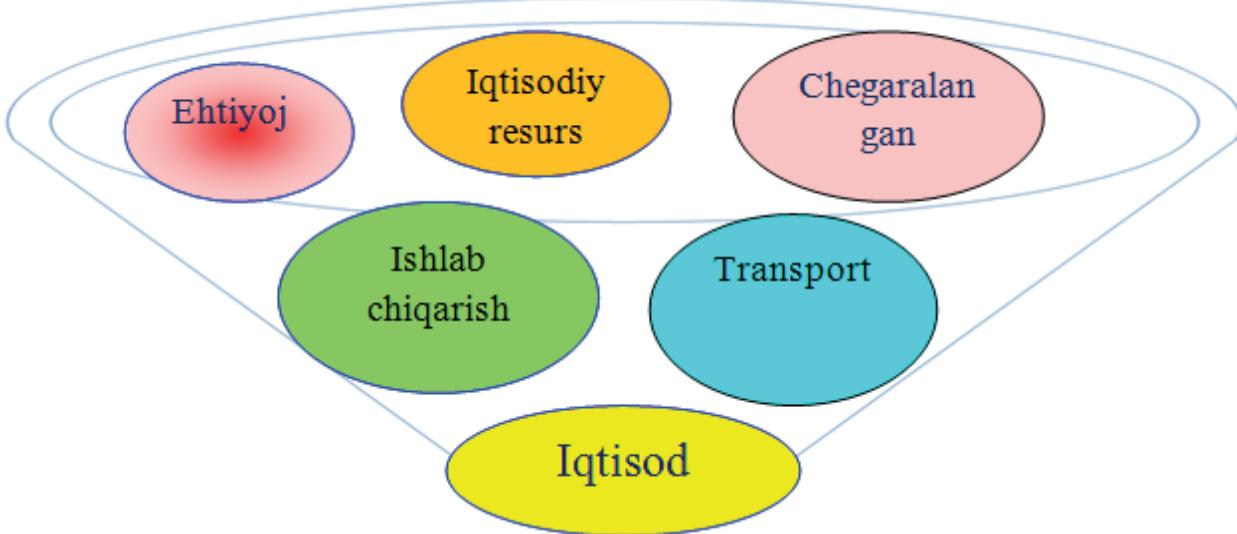
“Erkin fikr” usuli. Bunda o'quvchilar yurtimiz iqtisodida uchraydigan muammolar haqida o'z fikrlarini bayon etadilar.

Muammoning turi	Muammoni kelib chiqish sabablari	Muammoni echish yo'llari va sizning harakatlarangiz .
Cheklanganlik muammosi.		
Tabiiy resusrlardan foydalanishda muammolar	E'tiborsizlik, dangasalik..	Tabiiy resurslarni tejab, ulardan kerakli o'rnlarda foydalanish..

Shu o‘rinda ta’kidlash joizki, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Yoshlarni ma’naviy-ahloqiy va jismoniy barkamol etib tarbiyalash, ularga ta’lim-tarbiya berish tizimini sifat jihatidan yangi bosqichga ko‘tarish chora-tadbirlari tog‘risida”gi **3907-son** qarorining **18-bandiga** muvofiq dars soatlari **10 %** ga qisqartilishi ko‘zda tutilgan. Ushbu qarorni ijrosini ta’minalash maqasadida Xalq ta’limi vazirigining **297-son buyrug‘i** ishlab chiqildi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 13-apreldagi “Kapital bozorini yana rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-6207-son Farmonining 6-bandida umumta’lim maktablarida joriy etiladigan **“Moliyaviy savodxonlik”** kursi tashkiletildi.

“Bankir” usuli. Bunda doskaga doiralar chiziladi va o‘quvchilar yangi mavzu bo‘yicha tushungan atamalarni yozadilar. A’lo baho olishni istagan o‘quvchi bankir sifatida chiqadi va so’zlardan birini tanlab, ma’nosini tushuntirib beradi.

1-bankir: ”Ehtiyojlar shaxsiy, oilaviy, ijtimoiy kabi turlarga bo‘linishi bilan birga, ularni qanday tovarlar yoki xizmatlardan tarkib topganiga qarab hyam sinflarga ajratish mumkin.

1.Moddiy ehtiyojlar: Oziq – ovqatlar, kiyim – kechaklar, uy – joylar, yashash uchun zarur bo’lgan jihozlar va h.k....”

2.Ma’naviy ehtiyojlar: bilim olishga, kitob va gazeta o’qish, radio eshitish, odamlar bilan muloqatda bo’lishi.

2-bankir: Tabiatdagi jami resurslar chegaralangan.

Iqtisodiy resurslar miqdori chegaralanganidan insonnin hamma ehtiyojlarini to’la qondirishning imkoniyati yo’q. Iqtisodchilar bu muammoni cheklanganlik muammosi deyishadi.

3-bankir: Iqtisodiyotning fan sifatidagi eng asosiy vazifasi cheklangan resurslardan oqilona foydalanib, cheksiz, poyoni yo’q ehtiyojlarni imkon qadar ko’proq qondirish va oqilona xo’jalik yuritish yo’l – yo’riqlarini o’ranishdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1.X.Teshaboyev. “Interfaol usullari”. T.2019-yil
2. Metodik qo’llanmalar.
- 3.Internet saytlari.

UDK: 339.13

MINTAQADA TOVARLAR BOZORINING HOLATINI BAHOLASH
USLUBIYATINING O'ZIGA XOS JIHATLARI

Xudayberganov D.T.
Urganch davlat universiteti
doktoranti, i.f.n., dotsent

Annotatsiya: Ushbu maqolada Xorazm viloyati mintaqasida tovarlar bozorining holatini baholashning o'ziga xos xususiyatlari va uslubiyatining jihatlari yoritilgan.

Kalit so'zlar: Tovarlar bozori, strategiya, samaradorlik, baholash uslubiyoti, ko'rsatkich, tovar salmog'i.

Ma'lumki, respublikamizda olib borilayotgan islohotlar samarasini yanada oshirish, davlat va jamiyatning har tomonlama va jadal rivojlanishi uchun shart-sharoitlar yaratish, mamlakatimizni modernizatsiya qilish hamda hayotning barcha sohalarini liberallashtirish bo'yicha ustuvor yo'naliishlarni amalga oshirish maqsadida ishlab chiqilgan Harakatlar strategiyasi mos keladi. Ushbu strategiyaning asosiy yo'naliishlaridan biri iqtisodiyotni yanada rivojlantirish va liberallashtirishga yo'naltirilgan makroiqtisodiy barqarorlikni mustahkamlash, yuqori iqtisodiy o'sish sur'atlarini saqlab qolish va milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligini oshirish hisoblanadi [1]. Buning uchun iqtisodiyot tarmoqlarini keng rivojlantirish lozim bo'ladi.

Bu borada iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida asosiy ustuvor vazifa bozor munosabatlarini chuqurlashtirish orqali iqtisodiyotni istiqbolli rivojlantirish hisoblanadi. Bunday holat iqtisodiyotning xizmat ko'rsatish sohasi bilan uyg'unlikda taraqqiy qilishini ko'rsatadi. Iqtisodiyot tarmoqlarini keng taraqqiy qildirish uchun respublikamizda yangi strategiya ishlab chiqildi. Chunki, olib borilgan tahlil ishlab chiqarishni modernizatsiya va diversifikatsiya qilish, uning hajmini oshirish hamda ichki va tashqi bozorlarda raqobatbardosh mahsulotlar turlarini kengaytirish borasidagi ishlarning lozim darajada olib borilmayotganini ko'rsatdi [2]. Mazkur masalaning asosiy yechimi sifatida bozor faoliyatini rivojlantirish va samaradorligini oshirishni taqozo qiladi.

Bugungi kunda iqtisodiyotning asosiy tarmoqlaridan biri tovarlar bozori hisoblanib, uni keng taraqqiy qildirish iqtisodiy munosabatlarni amalga oshirish asosida aholining turli xil tovarlariga bo'lgan ehtiyojini qondirishni belgilaydi. Shu bois, O'zbekiston va uning mintaqalarida iqtisodiyotini modernizatsiyalash va liberallashtirish sharoitida tovarlar bozori alohida o'rinni egallaydi.

Tovar bozorlarining hozirgi holati, ulgurji va birja savdosining rivojlanish darajasi zamonaviy talablarga javob bermaydi. Savdo aylanmasining kengayishiga, ichki bozorni va ishlab chiqaruvchilarni zarur tovarlar bilan ta'minlashga hamda respublikada ishlab chiqarilayotgan mahsulotlarni eksport qilishga to'sqinlik qilayotgan bir qator muammolar mavjud [3]. Mazkur muammoni hal qilish borasida ushbu bozor muhim ijtimoiy-iqtisodiy kategoriya bo'lib, uni rivojlantirishga qaratilgan islohotlarni chuqurlashtirish tovarlar bozori samaradorligini oshirish uslubiyatini ishlab chiqish va yanada takomillashtirishni taqozo qiladi.

O'zbekiston mintaqalarida, xususan Xorazm viloyatida tovarlar bozori samaradorligini oshirish uslubiyatini takomillashtirish ustuvor vazifa sifatida muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki, mintaqada ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlarni amalga oshirish asosida aholining turli tovarlarga bo'lgan ehtiyojini qondirish orqali ushbu bozorning samaradorligini oshirish asosiy ustuvor masala bo'lib qolmoqda.

Tovarlar bozori samaradorligini baholash mahsulotlarni ishlab chiqarish jarayoni bilan bog'liqidir. Bu holatda samaradorlik ishlab chiqarish natijalarining ishlab chiqarish omillariga xarajatlar nisbati tarzida hisoblanadi. Shunga muvofiq, samaradorlik ko'rsatkichi tovarlar bozorining muhim indikatori bo'lib, samara yoki natijaning qilingan xarajatlar hamda samarani sarflangan resurslar miqdoriga nisbatidir.

Tovarlar bozorini samarali rivojlantirish mamlakatimizda ishlab chiqilgan me'yoriy-huquqiy hujjatlar orqali ta'minlanmoqda. Bu hujjatlarning amaliy natijasi bugungi kunda muhim omil yo'naliishi sifatida to'la namoyon bo'lmoqda. Shu bois, tovarlar bozori samaradorligini oshirish omillari iqtisodiyot tarmoqlarini rivojlantirishga qaratilgan va muhim bo'lgan belgilangan vazifalar

sifatida quyidagi chora-tadbirlarni amalga oshirishni ta'minlaydi:

- bozor faoliyatini jadal rivojlantirishga erishish, har bir xizmat turlarini kengaytirish va yangi xizmat turlarini joriy qilish;
- tovar ishlab chiqarish, xizmatlar infratuzilmasini rivojlantirish, iqtisodiyotda tutgan o'rni va salmog'ini oshirish;
- tovarlar va xizmatlarning monopollashuviga bahram berish va ularning umumjamiyat ehtiyojlarini qondirishga erishishni ta'minlash;
- kichik biznes va tadbirkorlikning ulushini oshirish va tadbirkorlar faoliyatini yanada qo'llab-quvvatlash.

Bozor samaradorligini baholash yuzasidan turli qarashlar mavjud. Xususan, Grossman-Stiglis paradoksiga [4] asosan, bozor nazariy va uzoq muddatda to'liq samarali bo'la olmaydi. Buning uchun samaradorlikka erishish uchun ishtirokchilar faol harakat qilishlari lozim bo'lib, ular o'z bitimlari bilan bozorni samarali bo'lishiga olib keladi.

Umuman olganda, mintaqada bozor samaradorligini oshirish uslubiyatini baholash va takomillashtirish uchun quyidagi yo'nalishlardagi tavsiyalarni amalga oshirish lozim:

- bozor holatini aks ettiruvchi muhim ko'rsatkichlarni hisoblash mexanizmini yanada takomillashtirish;
- bozor samaradorligi aniqlash va uni rivojlantirish strategiyasi va konsepsiyasini yanada takomillashtirish;
- bozor samaradorligini hisoblashda tashkiliy-vositaviy, moddiy-rag'batlantiruvchi va hisob-kredit omillarini alohida hisobga olish.

Foydalilanigan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida. 2017-yil 7-fevral, PF-4947сон, O'zbekiston Respublikasi qonun hujjalari to'plami, 2017-y., 6-сон, 70-modda.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Farmoni. 2019-2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini innovatsion rivojlantirish strategiyasini tasdiqlash to'g'risida. 2018-yil 21-sentabr, PF-5544-сон. www.lex.uz
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 30-oktabrdagi PF-5564-sonli "Tovar bozorlarida savdoni yanada erkinlashtirish va raqobatni rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi farmoni. <https://lex.uz/docs/4030912>
4. The American Economic Review. Vol. 70, No. 3 (Jun., 1980), pp. 393-408 (16 pages). <https://www.jstor.org/stable/1805228>

O‘ZBEKISTONDA SANOAT KORXONALARINI BARQAROR RIVOJLANTIRISH YO‘NALISHLARI

Baxriddinov Furqat Saloxiddinovich

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti 2-bosqich magistranti
Telefon: +998 (99) 554 29 95

Annotatsiya: Maqlada O‘zbekistonning sanoat korxonalarini rivojlanishi dinamikasi va tendensiyalarini tahlil etish asosida tarmoq taraqqiyotini jadallashtirish imkoniyatlari yoritilgan

Kalit so‘zlar: sanoat, industrial tarmoqlar, barqaror rivojlanish, kapital, modernizatsiya, qayta jihozlash, diversifikatsiya, investitsiya

Sanoat – moddiy ishlab chiqarishning eng yirik, mamlakat iqtisodiyotining yetakchi tarmoqlaridan biri. Sanoatning O‘zbekiston iqtisodiyotdagi roli va ahamiyatini quyidagi jadvaldan aniqroq ko‘rish mumkin (1-jadval).

1-jadval

O‘zbekiston Respublikasi sanoatining rivojlanishi dinamikasi

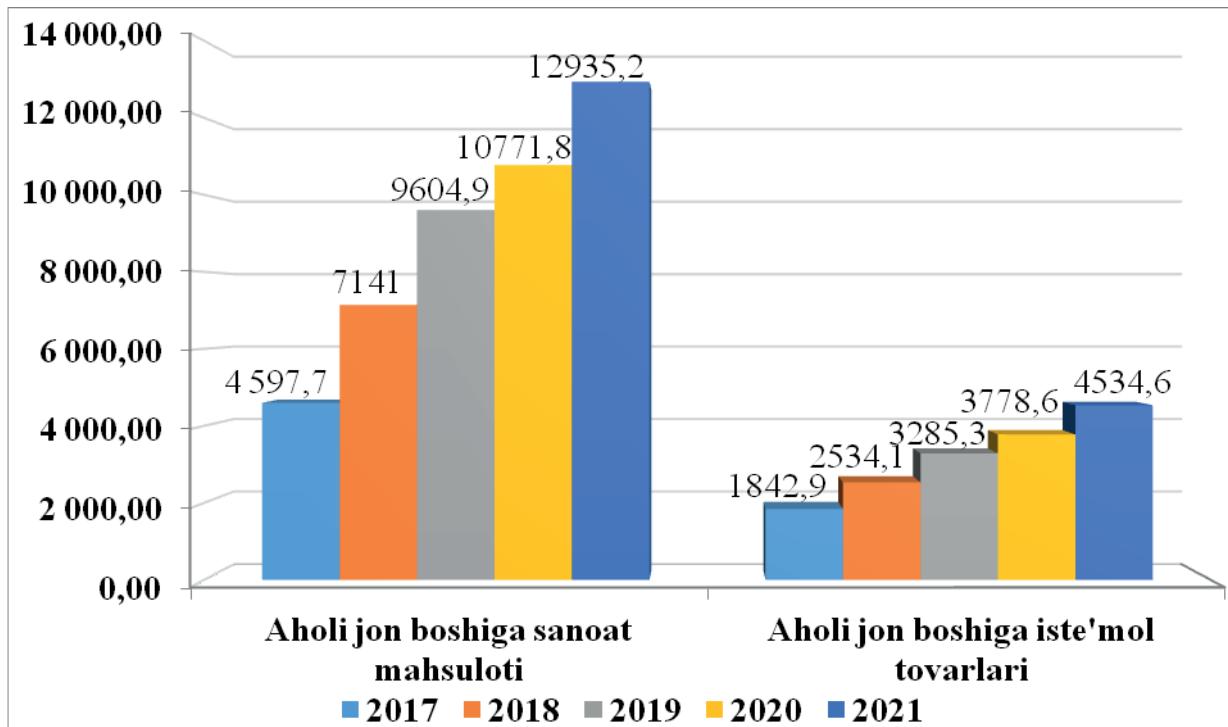
Ko‘rsatkichlar	2017 y.	2018 y.	2019 y.	2020 y.	2021 y.
Sanoat mahsuloti ishlab chiqarishning o‘sish surati, o‘tgan yilga nisbatan %da	105,2	110,8	105,0	100,9	108,7
Sanoatning milliy iqtisodiyotdagi salmog‘i, %da					
Yalpi ichki mahsulotda	21,1	25,3	28,1	27,4	27,8
Iqtisodiyotda band bo‘lgan aholi sonida	13,5	13,5	13,5	13,5	12,6
Asosiy kapitalga kiritilgan investitsiyalarda	36,6	33,6	36,3	37,8	35,3

Manba: O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi ma’lumotlari asosida tuzilgan – www.stat.uz

Keltirilgan 1-jadvaldan ma’lumki, sanoatning (qurilishsiz) mamlakat yalpi ichki mahsulotidagi ulushi 2017-2021 yillarda 21,1 dan 27,8 foizga yoki 6,7 foiz punktga oshgan. Shu davrda iqtisodiyot tarmoqlarida band bo‘lgan jami aholida sanoatning salmog‘i 13,5 dan 12,6, asosiy kapitalga kiritilgan jami investitsiyalarda esa 36,6 dan 35,3 %ga kamaygan. Shunga qaramay sanoatning iqtisodiyotdagi salmog‘i yirik ekanligi yaqqol ko‘rinib turibdi.

Keyingi yillarda sanoat mahsulotining o‘tgan yillarga nisbatan o‘sish ko‘rsatkichlari o‘zgaruvchan tendensiyaga ega bo‘ldi. Jumladan, 2017-2020 yillarda eng yuqori o‘sish ko‘rsatkichi 2018 (110,8 %), eng past ko‘rsatkich esa 2020 yilga (100,9 %) to‘g‘ri keldi. 2020 yilda sanoat mahsulotining o‘sishi pasayishiga pandemiya kuchli ta’sir ko‘rsatgan.

Mamlakatimizda sanoat tarmoqlarini jadal rivojlanirish, ishlab chiqarishni modernizaçiyalash va diversifikasiyalash hamda resurs tejovchi unumdar zamonaviy texnologiyalarni joriy etishga qaratilgan tizimli ishlar amalga oshirilmoqda. Natijada aholi jon boshiga sanoat mahsulotlari ishlab chiqarish sezilarli darajada oshib bormoqda (1-rasm).

1-rasm. O‘zbekiston Respublikasida aholi jon boshiga sanoat mahsuloti va iste’mol tovarlari ishlab chiqarish, ming so‘mda

Manba: O‘zbekiston sanoati. O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi ma’lumotlari asosida tuzilgan. www.stat.uz.

O‘tgan 2017-2021 yillarda aholi jon boshiga sanoat mahsuloti ishlab chiqarish joriy narxlarda 4 597,0 dan 12 935,2 ming so‘mga yoki 2,81 martaga, aholi jon boshiga iste’mol tovarlari ishlab chiqarish esa 1 842,9 dan 4 534,6 ming so‘mga yoki 2,46 martaga oshgan (1-rasm).

Iqtisodiy faoliyat turlari bo‘yicha sanoat tarmoqlari tarkibida ishlab chiqaradigan sanoat asosiy o‘rinni egallab kelmoqda (2-jadval)

2-jadval

**Iqtisodiy faoliyat turlari bo‘yicha sanoat ishlab chiqarishning tarkibi,
jamiga nisbatan foizda**

Ko‘rsatkichlar	2017 y.	2018 y.	2019 y.	2020 y.	2021 y.
Sanoat, jami	100	100	100	100	100
shu jumladan:					
Tog‘-kon sanoati va ochiq konlarni ishlatish	10,3	12,3	13,5	9,0	9,5
Ishlab chiqaradigan sanoat	81,1	80,6	79,0	83,0	83,0
Elektr, gaz, bug‘ bilan ta’minlash va havoni kondensiyalash	7,8	6,2	6,8	7,4	6,8
Suv bilan ta’minlash, kanalizatsiya tizimi, chiqindilarni yig‘ish va utilizatsiya qilish	0,8	0,9	0,7	0,6	0,7

Manba: O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi ma’lumotlari asosida tuzilgan – www.stat.uz

O‘tgan 2017-2021 yillarda ishlab chiqaradigan sanoatning jami sanoat mahsulotdagi salmog‘i 81,1 dan 83,0 foizga yoki 1,9 foiz punktga oshgan bo‘lsa, tog‘-kon sanoati va ochiq konlarni ishlatish tarmog‘i ulushi 10,3 dan 9,5, elektr, gaz, bug‘ bilan ta’minlash va havoni kondensiyalash ulushi esa 7,8 dan 6,8 foizga qisqargan.

O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi ma’lumotlariga ko‘ra jami ishlab chiqaradigan sanoat tarkibida mashina va asbob-uskunalar ishlab chiqarish, ta’mirlash va o‘rnatish, avtotransport vositalari, yarim tirkamalar va boshqa tayyor buyumlarni ishlab chiqarish sohasining ulushi – 17,6 %, metallurgiya sanoatining ulushi – 25,7 %, to‘qimachilik, kiyim, teri mahsulotlarini ishlab chiqarishning ulushi – 17,8 %, oziq-ovqat, ichimliklar va tamaki mahsulotlarini ishlab chiqarishning ulushi – 16,8 %, kimyo mahsulotlari, rezina va plastmassa buyumlarini ishlab chiqarishning ulushi – 9,4 % ni tashkil etgan [1].

Tadqiqotlarga ko‘ra bugungi kunda sanoat tarmoqlarining rivojlanishiga salbiy ta’sir ko‘rsatyotgan quyimdagи omillar mavjud:

- tarmoq korxonalaridagi asosiy vositalarning moddiy va ma’naviy jihatdan eskirganligi va yangilanish darajasi pastligi (2020 yilda sanoat ishlab chiqarish fondlarining eskirganlik darajasi 36,7, yangilanish koeffitsiyenti 19,0 va chiqib ketish koeffitsiyenti 1,9 foizga teng [2]).

- ishlab chiqarilayotgan mahsulotlarning sifat ko‘rsatkichlari va qadoqlanishi, tovar ko‘rinishi bo‘yicha ichki va jahon bozorlarida raqobatbardosh emasligi;

- qayta ishlash texnik standartlari va talablariga mos keluvchi xomashyo va mahsulotlarning yetishmasligi;

- sanoati korxonalarida yuqori unumli, energiya sig‘imi past va resurs tejamkor zamonaviy innovatsion texnologiyalar yetishmasligi;

- tarmoqda korxonalarining debitorlik va kreditorlik qarzdorligi sezilarli darajada o‘sib borayotganligi va boshqalar.

Fikrimizcha, sanoat tarmoqlarini jadal va barqaror rivojlantirish uchun quyidagi tadbirlarni amalga oshirish maqsadga muvofiq:

1. Sanoat tarmoqlarini texnik-texnologik modernizatsiyalashga ichki va xorijiy investitsiyalar jalb etishni davlat tomonidan rag‘batlantirish.

2. Sanoat korxonalarida resurs tejamkor va yuqori unumli texnologiyalar joriy etishga alohida e’tibor qaratish.

3. Sanoat korxonalarini xomashyo manbalariga yaqin va transport xarajatlarini tejash imkonini beruvchi ilmiy joylashtirish, rayonlashtirish va ixtisoslashtirish ishlarini jadallashtirish.

4. Klaster, kooperatsiya va boshqa tuzilmalar vositasida xomashyo yetishtirib beruvchilar va xomashyoni qayta ishlovchi sanoat korxonalarini o‘rtasidagi integratsion aloqalarni mustahkamlash.

5. Hududlarda “kichik sanoat zonalari” va “klaster tumanlari” tashkil etishni davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasining sanoat ishlab chiqarishi. 2021-yil yanvar-dekabr (dastlabki ma’lumot). www.stat.uz.

2. O‘zbekiston Respublikasi sanoati. O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi. Toshkent-2021. -74-77 b.

**ТАДБИРКОРЛИКНИНГ ТАШҚИ ИҚТИСОДИЙ ФАОЛИЯТИНИ
РАҒБАТЛАНТИРИШДА ТИЖОРАТ БАНКЛАРИНИНГ ЎРНИ**

Назруллаев Жаҳонгир Фанишерович

Тошкент давлат иқтисодиёт университети 2-босқич магистранти

Телефон: +998 (93) 655 56 80

Аннотация: Мақолада тадбиркорлик субъектларининг ташқи иқтисодий фаолиятини рағбатлантириш ва кредитлашда тижорат банкларининг ролини ошириш масалалри кўриб чиқилган.

Калит сўзлар: тадбиркорлик, ташқи иқтисодий фаолият, экспорт, импорт, тижорат банки, кредит, имтиёз, субсидия, фоиз ставкаси

Мамлакатимизда амалга оширилаётган туб иқтисодий ислоҳотларда фаол тадбиркорликни ривожлантиришга алоҳида эътибор қаратилмоқда. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёев таъкидлаганидек: “2030 йилга бориб, Ўзбекистон жон бошига ҳисоблагандан, ахоли даромадлари ўргача кўрсаткичдан юқори бўлган давлатлар қаторидан ўрин эгаллайди. Бунга, аввало, хусусий секторни рағбатлантириш ва унинг улушини ошириш ҳамда тўғридан-

тўғри хорижий инвестицияларни жалб этиш ҳисобидан эришиш кўзда тутилмоқда.” [1].

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28 январдаги ПФ-60-сонли Фармони билан тасдиқланган “**2022-2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси**”да хусусий секторнинг ялпи ички маҳсулотдаги улушкини 80 фоизга ва экспортдаги улушкини 60 фоизга етказиш; давлат улушкига эга тижорат банкларида трансформация жараёнларини якунлаб, 2026 йил якунига қадар банк активларида хусусий сектор улушкини 60 фоизгача етказиш каби муҳим вазифаларни амалга ошириш белгилаб берилган [2]. Шундан келиб чиқиб тадбиркорлик субъектларининг ташки иқтисодий фаолиятини рағбатлантиришнинг муҳим омилларидан бири сифатида тижорат банклари ролини ошириш масалаларини атрофлича ўрганиш долзарб масалалардан бири саналади.

Мамлакатимизнинг барқарор ижтимоий-иктисодий ўсишини таъминлашда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик субъектларининг ўрни бекиёсdir. Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси маълумотларига кўра, кичик тадбиркорлик субъектларининг мамлакат ялпи ички маҳсулотидаги (ЯИМ) улуси муттасил ошиб бориб, 2021 йил якунлари бўйича 54,9, қишлоқ, ўрмон ва балиқ хўжалигига 96,7, қурилиш ишларида 72,4, хизматлар ҳажмида 51,1, саноат ишлаб чиқаришида 27,0 ва экспортда 22,3,%ни ташкил этди (1-жадвал).

1-жадвал

Ўзбекистон Республикасида кичик тадбиркорликнинг ривожланиши динамикаси

Кўрсаткичлар	2017 йил	2018 йил	2019 йил	2020 йил	2021 йил	2021 й. 2017 й.га нис., ф.п.
Кичик тадбиркорликнинг улуси, жамига нисб. %да						
Ялпи ички маҳсулот	65,3	62,4	56,0	55,7	54,9	- 10,4
Бандлик	78,0	76,3	76,2	74,5	74,4	- 3,6
Саноат	41,2	37,4	25,8	27,9	27,0	-14,2
Курилиш	64,8	73,2	75,8	72,5	72,4	+7,6
Инвестиция	34,8	38,0	47,0	46,0	47,9	+13,1
Экспорт	22,0	27,2	27,0	20,5	22,3	+0,3
Импорт	53,6	56,2	61,6	51,7	48,7	- 4,9
Савдо	88,3	86,3	84,3	82,3	82,1	- 6,2
Қишлоқ, ўрмон ва балиқ хўжалиги	98,1	98,3	98,3	96,7	96,7	- 1,4
Хизматлар	58,4	56,0	52,1	51,8	51,1	- 7,3
Юқ ташиш	54,2	55,5	54,6	51,6	49,4	- 4,8
Иўловчи ташиш	90,1	89,6	90,7	93,5	92,8	+2,7

Манба: Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси. Ўзбекистон Республикасида кичик тадбиркорлик. 2021-йил январ-декабр. Тошкент-2022. – 1-2 б. <https://www.stat.uz/uz/rasmiy-statistika/small-business-and-entrepreneurship-2>.

Бугунги кунда олдимизда турган энг асосий вазифалардан бири – бу рақобатбардош маҳсулотлар ишлаб чиқариш ҳажмини ошириш, сифатини жаҳон андозалари талаблари даражасига етказиш орқали мамлакатимизнинг экспорт салоҳиятини ҳар томонлама ривожлантиришдир. Хусусан, Янги Ўзбекистоннинг 2022-2026 йилларга мўлжалланган тараққиёт стратегиясида хусусий секторнинг экспортдаги улушкини 60 фоизга етказиш кўзда тутилган.

Таҳлиллар асосида 2017-2021 йилларда тадбиркорлик субъектларининг мамлакат жами экспортидаги салмоғи 22,0 дан 22,3 %га ёки 0,3 фоиз пунктга ошгани ҳолда, жами импортдаги салмоғи 53,6 дан 48,7 %га ёки 4,9 фоиз пунктга камайганини кўриш мумкин. Демак, 2026 йилгача уларнинг жами экспортидаги салмоғини яна салкам 38 %га ошириш кўзда тутилмоқда.

Тадбиркорлик субъектларининг ташки иқтисодий фаолиятини ривожлантиришда тижорат банкларининг роли алоҳида аҳамиятга эга. Тадқиқотларга кўра бугунги кунда тадбиркорларнинг экспорт ва импорт операцияларини амалга оширишдаги энг асосий муммомлардан бири – бу молиялаштириш масаласи билан боғлиқ.

Кейинги йилларда республикамизнинг банк-молия секторини тубдан ислоҳ қилиш,

уларнинг тадбиркорликни ривожлантиришдаги ролини кескин оширишга қаратилган салмоқли ишлар амалга оширилди. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 24 майдаги “Экспорт фаолиятини молиялаштириш ва суғурта ҳимояси механизмларини кенгайтириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-4337-сонли Фармонига мувофиқ Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Тадбиркорлик фаолиятини ривожлантиришни кўллаб-кувватлаш давлат жамғармаси экспорт қилувчиларга:

- тижорат банкларининг экспорт олди кредитлари, шу жумладан айланма маблағларни тўлдириш учун берилган кредитлари бўйича фоиз харажатларини қоплашга, миллий валютадаги кредитлар бўйича - Ўзбекистон Республикаси Марказий банкининг қайта молиялаш ставкасидан ошган қисмида, бироқ 10 фоизлик пунктдан кўп бўлмаган миқдорда, хорижий валютадаги кредитлар бўйича - тижорат банклари томонидан белгиланган ставканинг 40 фоизи, бироқ 4 фоизлик пунктдан ошмаган миқдорда компенсация тақдим этади;

- тижорат банкларининг кредитлари, шу жумладан экспорт олди кредитлари бўйича кредит суммасининг 50 фоизигача, бироқ 4 миллиард сўмдан ошмаган миқдорда кафиллик беради.

Шунингдек, маҳаллий экспорт қилувчи корхоналарга (уларнинг ваколатли вакилларига) автомобиль, темир йўл ва ҳаво транспортида ташиб харажатларини 50 фоизигача миқдорда компенсация қилишга субсидиялар тақдим этиш механизми жорий қилинди.

Шу билан бирга тадбиркорлик субъектларининг ташқи иқтисодий фаолиятини кредитлашда қўйиги муаммолар мавжуд:

- кўпчилик тижорат банкларида имтиёзли кредитлаш учун ресурслар етарли эмас;
- кўпчилик корхоналарда кредитни олишда талаб этиладиган 120 фоизлик кафолат учун мол-мулк ёки маблағ етишмайди;
- кредитларни кафолатловчи суғурта тизимида давлат кафолати тизими шаклланмаган;
- кредит олиш шартлари нисбатан мураккаблигича қолмоқда;
- хорижий кредит линиялари талабларининг кўпчилик кичик тадбиркорлик субъектла-ри учун оғирлиги ва бошқалар.

Тадбиркорлик субъектларининг ташқи иқтисодий фаолиятини рағбатлантириш мақсадида қўйидаги тавсияларни илгари сурамиз:

1. Тижорат банклари кредитларининг тармоқлар ва худудлар бўйича тақсимланишида диверсификация даражасини ошириш лозим.

2. Кредит таваккалчилигини суғурталовчи институционал тузилмаларни кенг ривожлантириш мақсадга мувофиқ.

3. Тижорат банклари иштирокида молия-саноат гурӯҳларини ташкил этишини жадаллаштириш жоиз.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг лавозимга киришиш тантанали маросимига бағишлиланган Олий Мажлис палаталари қўшма мажлисидаги нутки. 2021 йил 6 ноябрь. www.prezident.uz.

2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28 январдаги “2022-2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида”ги ПФ-60-сонли Фармони. www.lex.uz.

**RESPUBLIKAMIZDA KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIKNI
RIVOJLANISH TENDENSIYALARI**

Eshboyev Jo‘rabek Baxodir o‘g‘li
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
2-bosqich magistranti
Telefon: +998 (99) 016 75 97

Annotatsiya: Maqolada mamlakatimizda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirishning ahamiyati va rolini oshirish masalalari yoritilgan.

Kalit so‘zlar: tadbirkorlik, kichik biznes, xususiy tadbirkorlik, davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash, kredit, imtiyoz, subsidiya

Respublikamizda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirishga katta e’tibor qaratilmoqda. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoev bu borada quyidagilarni ta’kidlagan: “2030 yilga borib, O‘zbekiston jon boshiga hisoblaganda, aholi daromadlari o‘rtacha ko‘rsatkichdan yuqori bo‘lgan davlatlar qatoridan o‘rin egallaydi. Bunga, avvalo, xususiy sektorini rag‘batlantirish va uning ulushini oshirish hamda to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalarni jalb etish hisobidan erishish ko‘zda tutilmoqda” [1].

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 28 yanvardagi PF-60-sonli Farmoni bilan tasdiqlangan **“2022-2026 yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi”**da: tadbirkorlik faoliyatini tashkil qilish va doimiy daromad manbalarini shakllantirish uchun sharoitlar yaratish; xususiy sektorning yalpi ichki mahsulotdagi ulushini 80 foizga va eksportdagi ulushini 60 foizga yetkazish; sharoiti og‘ir bo‘lgan tumanlarda tadbirkorlikni rivojlantirish uchun yanada qulay shart-sharoitlar yaratish; 2026 yil borib tadbirkorlik subektlariga soliq yuklamasini yalpi ichki mahsulotning 27,5 foizidan 25 foizi darajasiga kamaytirish; hududlarda tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash, ishsizlik va kambag‘allikni qisqartirish bo‘yicha mavjud tuzilmalar faoliyatini takomillashtirish kabi muhim vazifalarni amalga oshirish belgilab berilgan [2]. Shulardan kelib chiqib kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish masalalarini atroflicha o‘rganish dolzarb masalalardan biri sanaladi.

O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi ma‘lumotlariga ko‘ra, 2017-2021 yillarda joriy narxlarda kichik biznes va xususiy tadbirkorlik sub’ektlari tomonidan sanoat mahsulotlari ishlab chiqarish 98,3, qurilish ishlari hajmi 246,1, savdo aylanmasi qiymati 120,3, qishloq, o‘rmon va baliqchilik mahsulotlari yetishtirish 102,1, xizmatlar ko‘rsatish 109,2, eksport hajmi 34,5 va import hajmi 64,9 foizga oshgan (1-jadval).

1-jadval

O‘zbekiston Respublikasida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning rivojlanishi dinamikasi, joriy narxlarda

Ko‘rsatkichlar	2017 yil	2018 yil	2019 yil	2020 yil	2021 yil	2021 y. 2017 y.ga nisb., %
Sanoat (<i>mlrd. so‘m</i>)	61367,8	87962,0	83344,2	103020,8	121719,2	198,3
Qurilish (<i>mlrd. so‘m</i>)	22469,4	37451,7	53960,9	63866,6	77762,0	346,1
Bandlik (<i>ming kishi</i>)	10541,5	10128,8	10318,9	9865,7	10070,7	95,5
Eksport (<i>mln. AQSH dol.</i>)	2759,3	3810,8	4714,8	3100,9	3711,2	134,5
Import (<i>mln. AQSH dol.</i>)	7511,9	10916,2	14972,2	10943,3	12389,0	164,9
Savdo (<i>mlrd. so‘m</i>)	92973,0	114896,4	138920,7	164106,1	204787,4	220,3
Qishloq, o‘rmon va baliq xo‘jaligi (<i>mlrd. so‘m</i>)	152010,5	191759,2	219466,9	253238,2	307280,2	202,1
Xizmatlar (<i>mlrd. so‘m</i>)	69212,7	84433,4	103106,6	114052,7	144812,7	209,2
Yuk tashish (<i>mln. tonna</i>)	548,8	611,7	641,0	638,9	678,9	123,7
Yuk aylanmasi (<i>mln. tonna-km</i>)	10444,4	11657,7	12152,3	12304,6	13108,1	125,5
Yo‘lovchi tashish (<i>mln. yo‘lovchi</i>)	5037,5	5242,6	5345,0	4904,8	5237,6	104,0
Yo‘lovchi aylanmasi (<i>mln. pass. km</i>)	111435,0	115335,2	117412,7	107766,7	114681,5	102,9

Manba: O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi. O‘zbekiston Respublikasida kichik tadbirkorlik. 2021-yil yanvar-dekabr. Toshkent-2022. –1-2 b. <https://www.stat.uz/uz/rasmiy-statistika/small-business-and-entrepreneurship-2>.

Kichik tadbirkorlik subyektlarining soni 2021 yilda har 1000 aholiga 16,5 birlikni tashkil qildi. 2021 yilning yanvar-dekabrida 98,9 mingta yangi kichik korxona va mikrofirmalar (fermer va dehqon xo‘jaliklarisiz) tashkil qilindi, bu o‘tgan yilning shu davriga nisbatan 6,1 foizga ko‘p demakdir.

Kichik tadbirkorlik subyektlarining mamlakat Yalpi ichki mahsulotidagi (YaIM) ulushi muttasil oshib borib, 2021 yil yakunlari bo‘yicha 54,9, qishloq, o‘rmon va baliq xo‘jaligida 96,7, qurilish ishlarida 72,4, xizmatlar hajmida 51,1, sanoat ishlab chiqarishida 27,0 va eksportda 22,3, foizni tashkil etgan (2-jadval).

2-jadval

O‘zbekiston Respublikasida kichik tadbirkorlikning mamlakat iqtisodiyotidagi salmog‘i, jamiga nisb. %da

Ko‘rsatkichlar	2017 yil	2018 yil	2019 yil	2020 yil	2021 yil	2021 y. 2017 y.ga nis., f.p.
Yalpi ichki mahsulot	65,3	62,4	56,0	55,7	54,9	- 10,4
Bandlik	78,0	76,3	76,2	74,5	74,4	- 3,6
Sanoat	41,2	37,4	25,8	27,9	27,0	-14,2
Qurilish	64,8	73,2	75,8	72,5	72,4	+7,6
Investitsiya	34,8	38,0	47,0	46,0	47,9	+13,1
Eksport	22,0	27,2	27,0	20,5	22,3	+0,3
Import	53,6	56,2	61,6	51,7	48,7	- 4,9
Savdo	88,3	86,3	84,3	82,3	82,1	-6,2
Qishloq, o‘rmon va baliq xo‘jaligi	98,1	98,3	98,3	96,7	96,7	- 1,4
Xizmatlar	58,4	56,0	52,1	51,8	51,1	- 7,3
Yuk tashish	54,2	55,5	54,6	51,6	49,4	- 4,8
Yo‘lovchi tashish	90,1	89,6	90,7	93,5	92,8	+ 2,7

Manba: O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi. O‘zbekiston Respublikasida kichik tadbirkorlik. 2021-yil yanvar-dekabr. – 1-2 b. <https://www.stat.uz/uz/rasmiy-statistika/small-business-and-entrepreneurship-2>.

Tahlillarga ko‘ra respublikamizda kichik tadbirkorlikni rivojlanishiga quyidagi omillar salbiy ta’sir ko‘rsatmoqda:

- faoliyat ko‘rsatayotgan kichik tadbirkorlik sub’ektlarining iqtisodiy faoliyat turlari bo‘yicha taqsimlanishi tarmoqlar bo‘yicha keskin farqlanadi (2021 yilda savdo hissasiga 33,8, sanoatga 19,5, qishloq, o‘rmon va baliqchilikka 9,9, qurilishga 9,4, yashash va ovqatlanish bo‘yicha xizmatlarga 7,1, tashish va saqlashga 3,9, axborot va aloqaga 2,2, sog‘lijni saqlash va ijtimoiy xizmatlarga 1,9 va boshqa faoliyat turlariga 12,2 %). Bu borada ayrim tarmoqlar salohiyati yaxshi ishga solinmagan [3];

- yangi tashkil etilayotgan kichik korxona va mikrofirmalar sonini viloyatlar bo‘yicha taqsimlanishida keskin tafovutlar mavjud (2021 yilda Toshkent shahri hissasiga 16,2, viloyatlardan Samarqandga 10,9, Qashqadaryoga 9,6, Farg‘onaga 9,2 foiz to‘g‘ri kelgan bo‘lsa, Navoiy viloyatida bu ko‘rsatkich 4,9, Jizzaxga 4,4 va Sirdaryoga 2,3 foizga teng bo‘lgan [3]), ya’ni mazkur hududlarning salohiyati ham yaxshi ishga solinmagan;

- kichik tadbirkorlik sub’ektlari tomonidan 2021 yilda amalga oshirilgan eksportning viloyatlar jami eksportidagi salmog‘ida Sirdaryo (76,4 %), Surxandaryo (60,0 %), Xorazm (51,7 %), Namangan (49,6 %) va Farg‘ona (49,4 %) viloyatlari yetakchi bo‘lsa, Toshkent (23,4 %) va Navoiy (11,9 %) viloyatlari, Qoraqalpog‘iston Respublikasi (22,1 %) va Toshkent shahri (17,2 %) ancha past ko‘rsatkichlarni namoyish etgan [3];

- hududlar kesimida kichik tadbirkorlik sub’yektlarining sanoat mahsulotlari ishlab chiqarishdagi salmog‘i ham keskin farq qiladi (2021 yilda eng yuqori ko‘rsatkich Toshkent shahri (31226,2 mlrd. so‘m), Toshkent (14407,4 mlrd. so‘m), Farg‘ona (12746,0 mlrd. so‘m) va Andijon (9739,5

mlrd. so‘m) viloyatlariga, eng kami esa Sirdaryo (3868,9 mlrd. so‘m), Surxandaryo (3488,2 mlrd. so‘m) va Xorazm (3003,1 mlrd. so‘m) viloyatlariga to‘g‘ri kelgan [3].

Yuqoridaqilardan kelib chiqib respublikamizda kichik tadbirkorlikni barqaror rivojlantirish uchun birinchi navbatda hududlarning imkoniyatlari va salohiyatini chuqur tahlil etish asosida tizimli yondashish, har bir hududda kichik tadbirkorlikning rivoqlanish ko‘rsatkichlaridan kelib chiqib rag‘batlantiruvchi mexanizmlarni joriy etish hamda davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash tadbirlarini kuchaytirishni tavsiya etamiz.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning lavozimga kirishish tantanali marosimiga bag‘ishlangan Oliy Majlis palatalari qo‘shma majlisidagi nutqi. 2021 yil 6 noyabr. www.prezident.uz.

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 28 yanvardagi “2022-2026 yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi PF-60-sonli Farmoni. www.lex.uz.

3. O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi. O‘zbekiston Respublikasida kichik tadbirkorlik. 2021-yil yanvar-dekabr. Toshkent-2022. –1-2 b. <https://www.stat.uz>.

ЎЗБЕКИСТОНДА ТЎҚИМАЧИЛИК САНОАТИДА САМАРАДОРЛИКНИ ОШИРИШ ХУСУСИЯТЛАРИ

Н.О.Яқубова

Урганч давлат университети
“Иқтисодиёт (тармоқлар ва соҳалар
бўйича)” мутахассилиги 2-курс магистранти

Аннотация. Ушбу мақолада Ўзбекистонда тўқимачилик саноатида самарадорликни оширишнинг хусусиятлари ёритиб берилган.

Калит сўзлар. Тўқимачилик, тўқимачилик саноати, ишлаб чиқариш, жараёнли бошқарув.

Бугунги кунда Ўзбекистонда тўқимачилик саноати, жумладан трикотаж, ипакчилик, тикувчилик каби тармоқларни модернизациялаш, экспортбоп, юқори сифатли тўқимачилик маҳсулотларини ишлаб чиқариш корхоналарининг фаолиятини ташкил этишга эътибор қаратилмоқда. Бу борада ишлаб чиқаришни ташкил этишининг узлуксиз шаклларини жорий этиш тўқимачилик саноатини кенг ривожлантириш ҳамда экспортбоп сифатли маҳсулотлар ишлаб чиқариш бўйича амалга оширилаётган чора-тадбирларни муҳим шарти ва асоси бўлиши лозим.

Шу боис, Ўзбекистонда тўқимачилик саноати таркибидаги трикотаж, ипакчилик, тикувчилик каби тармоқларни модернизациялаш, экспортбоп, юқори сифатли тўқимачилик маҳсулотларини ишлаб чиқариш корхоналар фаолиятини ташкил этишининг йўналиши сифатида қаралиб, бу борада бир қатор меъёрий-ҳукуқий асослар такомиллаштирилди.

Мазкур қарорга асосан, тўқимачилик ва тикув-трикотаж саноатида амалга оширилаётган ислоҳотларни янада чуқурлаштириш, соҳани жадал ривожлантириш ва диверсификатсия қилиш учун қулай шарт-шароитлар яратиш, тўқимачиликда ярим тайёр маҳсулотларни чуқур қайта ишлашга инвестициялар ҳажмини ва тайёр маҳсулотлар экспортини ошириш бугунги кунда тўқимачилик корхоналари олдидаги устувор вазифа сифатида белгиланган.

Тўқимачилик ишлаб чиқаришининг ўз хом ашё базасига эга эканлиги пахта хом ашёсига қайта ишлов берадиган Ўзбекистон тўқимачилик саноатининг жадал суръатлар билан ривожланиши учун асособўлиши лозим. Буборадат тўқимачилик саноати рақобатбардошлигини оширишнинг муҳим йўналиши сўнгти йилларда бошқарувга нисбатан жараёнли ёндашувга асосланган сифат менежменти тизимини жорий этиш ҳамда ўзгарувчан бозор шароитида экспортбоп, юқори сифатли тўқимачилик маҳсулотларини ишлаб чиқариш корхоналари фаолиятини ташкил этиш борасидаги илмий тадқиқотлар қўламини янада кенгайтириш мақсадга мувофиқ ҳисобланади.

Аввало, тўқимачилик саноати корхоналари ишлаб чиқариш самарадорлигини ошириш, бозор талабига мос равишда юқори сифатли харидоргир маҳсулотлар ишлаб чиқариш учун иқтисодий ва ташкилий шарт-шароитлар мавжуд бўлишини тақозо этади.

Юқори сифатли маҳсулот ишлаб чиқариш бозор муносабатлари шароитида қўшимча даромад манбаи бўлиб, корхоналарнинг рақобатбардошлигини оширади. Шу билан бирга, тўқимачилик саноати корхоналарида иш фаолиятини бугунги кун даражасида ташкил этиш долзарб масала бўлиб ҳисобланади. Шу боис, тўқимачилик саноати корхоналарида ишлаб чиқариш самарадорлигини ошириш омили бўлиб, илмий-техник тараққиёт ютуқларини тезкорлик билан ишлаб чиқаришга жорий этиш ҳисобланади. Дунё бозори талабларига жавоб берадиган маҳсулот ишлаб чиқариш учун корхоналарни ишлаб чиқаришга пухта тайёрлашни талаб этади.

Ушбу вазифаларни муваффақиятли амалга ошириш учун тўқимачилик саноати корхоналарини техник жиҳатдан қайта қуроллантириш, янги техника ва илғор технологияни жорий этиш, янги материаллардан фойдаланиш, шу билан бирга технологик жараёнларни оқилона йўлга қўйиш талаб қилинади. Бунинг учун меҳнатни оқилона ва тўғри ташкил қилиш лозим, чунки ҳар қандай техника ва технология ўз-ўзидан юқори кўрсаткичларга эришишга ёрдам бера олмайди. Шу боис, техника ва технологияни жорий қилишни, меҳнатни тўғри ташкил қилиш билан биргаликда олиб бориш мақсадга мувофиқдир.

Тўқимачилик корхоналарида ишлаб чиқаришни ташкил этиш турлари ишлаб чиқариш операцияларини бажаришда иш жойининг ихтисослашганлиги, турли операцияларнинг

ишлиб чиқариш жараёнидаги бир-бири билан боғланиш шакллари, ишлиб чиқарилаётган маҳсулот турлари ва уларнинг миқдори, корхонанинг таркиби ва қуввати билан белгиланади. Ишлаб чиқаришнинг алоҳида хусусиятлари ва тавсифига қараб, якка тартибда, серияли ҳамда оммавий ишлиб чиқариш ташкил этилиши мумкин.

Тўқимачилик корхоналари фаолияти оммавий ишлиб чиқариш турига киради. Чунки, тўқимачилик корхоналарида ишлиб чиқариладиган маҳсулотлар бир-биридан жуда кам ҳолда фарқланади, яъни хом ашё сарфи қўлланаётган технологик жараён маҳсулот таркиби кабилар шулар жумласидандир.

Тўқимачилик саноати корхоналарида самарадорликни ошириш учун жараёнли бошқарувни қўллаш зарур. Бу орқали бизнес-жараёнларининг масалаларини осон ҳал қилиш ва корхонанинг стратегик мақсадларига эришиш мумкин бўлсин. Бизнес-жараёнларини ажратиб олиш, уларнинг чегаралари, функцияларни бажарган бўлинмаларнинг ташкилий жавобгарлиги ва ўзаро бир-бирига боғлиқлигини шакллантирувчи функциялар таркибини аниқлайди.

Тўқимачилик саноати корхоналарида ишлиб чиқаришни ташкил этишда бизнес-жараёнларини бошқаришнинг асосий мақсади – ортиқча операцияларни бартараф қилиш, бизнесни олиб бориш жараёнларини камайтириш ва мижоз учун истеъмол қийматини яратувчи биринчи категорияли бизнес-жараёнларини бажарилиш самарадорлигини ошириш заруратини белгилайди.

Тўқимачилик саноати корхоналари ишлиб чиқариш самарадорлигини ошириш, бозор талабига мос равишда юқори сифатли харидоргир маҳсулотлар ишлиб чиқариш учун иқтисодий ва ташкилий шарт-шароитлар мавжуд бўлишини тақозо этади. Тўқимачилик корхоналарининг умумий белгиларига қарамасдан, йигириш, тўқиши ва пардозлаш корхоналарида ўзига хос алоҳида хусусиятлар мавжуд бўлади. Корхонада ишлиб чиқаришни ташкил этишда юқорида келтирилган хусусиятларни хисобга олиш, маҳсулот сифатини ҳамда ишлиб чиқариш самарадорлигини ошириш имкониятини беради.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. “Тўқимачилик ва тикув-трикотаж саноатини жадал ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 14 декабрдаги ПФ-5285-сонли Фармони.
2. Болтабоев М.Р. Тўқимачилик саноатида маркетинг стратегияси. Монография. – Т.: ФАН, 2004. – 223 б.
3. Сайфутдинов М.А. Тикувчилик корхоналари маркетинг стратегиясини ишлиб чиқиш: Иқтисод фанлари номзоди... дис. – Т.: ТДИУ, 2004. – 170 б.

ЎЗБЕКИСТОНДА МИЛЛИЙ ТАДКИКОТЛАР: ДАВРИЙ АНЖУМАНЛАР: 9-ҚИСМ

Масъул мухаррир: Файзиев Шоҳруд Фармонович
Мусаҳҳих: Файзиев Фарруҳ Фармонович
Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев

Эълон қилиш муддати: 31.05.2022

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000